

INDUSTRIJSKA ARHITEKTURNA DEDIŠČINA 20. STOLETJA V SLOVENIJI

THE 20TH CENTURY INDUSTRIAL ARCHITECTURAL HERITAGE IN SLOVENIA

UDK 725.4
COBISS 2.12 poročilo o raziskavi
prejeto 20.4.2007

izvleček

V članku bodo predstavljeni izsledki prvega dela raziskave, zasnovane z namenom, da evidentira industrijsko arhitekturo, nastalo v 20. stoletju v Sloveniji in opredeli razvojno najpomembnejše komplekse. Raziskava je razdeljena v tri faze. V prvi sta bila pripravljena širši odbir dediščine in zasnova analitičnih parametrov, ki so bili preizkušeni na izbranem vzorcu. V drugi fazi je predvidena analitična obravnava vseh izbranih kompleksov, v tretji fazi pa njihovo ovrednotenje ter oblikovanje seznama razvojno pomembnih območij. Prvi del raziskave je bil izveden v letu 2006, v njem je bil oblikovan seznam okoli petdesetih območij, predvidenih za obdelavo. V tem delu raziskave je bil na osnovi razvitega analitično - raziskovalnega sistema obdelan vzorec prvih petnajstih kompleksov. Pogoji za vključitev kompleksov v to prvo skupino - preizkusni vzorec je bila razvojna heterogenost, saj gre v tej fazi tudi za preizkus ustreznosti metodologije oziroma za njeno optimizacijo. Analiza je pokazala razvojno kontinuiteto vzorca na vseh področjih analize: v merilu zasnove industrijskih kompleksov, posameznih zgradb in tudi v razvoju odnosa do okolja, tako grajenega kot naravnega.

Eno ključnih izhodišč uspešnega varovanja je tudi promocija dediščine in njenih razvojnih prednosti. Ker gre v primeru industrijske arhitekturne dediščine 20. stoletja za manj znano in lahko rečemo neuveljavljeno kategorijo dediščine, je projekt zasnovan tako, da vzporedno z raziskovalnim delom potekajo tudi promocijske aktivnosti. Ob koncu prve faze je bil tako zasnovan spletni portal z internetnim arhivom obravnavanih kompleksov, ki je stalno dostopen najširši javnosti, odprta pa je bila še fotografska razstava posnetkov kompleksov Mirana Kambiča, ki so bili obravnavani v prvi fazi projekta.

ključne besede:

Industrijska arhitektura, arhitekturna dediščina 20. stoletja, vrednotenje, varovanje, metodologija vrednotenja.

abstract

The paper presents the first results of research conceived with the purpose of taking stock of the industrial architecture created in Slovenia over the course of the 20th century, and determining the most important industrial complexes from the development point of view. The research has been divided into three stages; in the first, a wide selection of heritage was made, and the analytical parameters which were on a preselected pattern were devised. For the second stage, an analytical investigation of all selected complexes is envisaged, while the third stage will involve their assessment and the creation of a list of areas important in terms of development.

The first part of the research was carried out in 2006, and it produced a list of some fifty areas for potential investigation. In this part of the research a pattern of the first fifteen complexes was investigated on the basis of an analytical research system that had been developed. The inclusion of complexes in this first group - the test pattern - was conditioned by developmental heterogeneity. That is, this stage was also concerned with testing the suitability of the methodology and its optimisation respectively. The analysis showed the developmental continuity of the pattern in all areas of the analysis: at the level of the layout of industrial complexes and individual buildings, and in the development of relationships toward the environment, both the built and the natural one.

At the conclusion of the first stage, an internet portal was set up containing an internet archive of the investigated complexes, which is permanently accessible to the general public. In addition, there was an exhibition of photographs by Miran Kambič of the complexes investigated during the first stage of the project.

key words:

Industrial architecture, the 20th century architectural heritage, assessment, protection, assessment methodology.

Začetki industrijske arhitekture segajo v 18. stoletje, ko so spremembe v načinu proizvodnje pripeljale do razvoja novega stavbnega tipa. Zasnova objektov se je prilagajala specifikam posameznih proizvodnih procesov, oblikovno pa so se navezovali na obstoječe vzore. Če poenostavimo, lahko rečemo, da so v urbanem prostoru praviloma posnemali zasnove mestnih palač, v ruralnem pa gospodarskih poslopij, saj je šlo v primeru industrijske proizvodnje praviloma za potrebe po velikih volumnih. 19. stoletje je privedlo do oblikovne osamosvojitve objektov za industrijo in razvoja novih tipov, ki jih je posredno in neposredno povzročila industrializacija. Industrijske stavbe, zasnovane na racionalnosti in fleksibilnosti, so kmalu postale izhodišče novih razmišljanj v oblikovanju arhitekture, manifestirale pa so se v modernizmu 20. stoletja. Hkrati pa je bila industrijska arhitektura zaradi manjše izpostavljenosti in iskanja čim bolj ugodnih (praviloma cenejših) rešitev vedno priložnost za aplikacije novih konstrukcijskih pristopov in preizkuse novih materialov. V tem kontekstu naj omenim nekaj prelomnih realizacij: prvo znano nosilno konstrukcijo s podpornimi litoželeznimi stebri, zgrajeno leta 1718, v predilnici svile v Derbyju, leta 1871 izveden prvi litoželezni nosilni skelet v tovarni čokolade Menier ali leta 1916 zgrajene armirane betonske lupinaste strehe Perretovega skladišča v Casablanci in istega leta zasnovano ter dobrih šest let kasneje zgrajeno Fiatovo tovarno v Lignotu, ki je bila z avtomobilsko stezo za preizkušanje novih modelov ne le konstrukcijsko, ampak tudi

programsko presežna.

Če so razmere v svetovnem merilu razmeroma dobro znane, so v našem prostoru precej slabše obdelane. Do sedaj smo uspeli evidentirati predvsem tisti del industrijske arhitekture, ki je nastala do prve oziroma do druge svetovne vojne, čeprav katalog tudi za to obdobje še vedno ni popoln. Pregledno je obdobje do prve svetovne vojne, predstavljeno v vodniku Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem, ki ga je leta 2002 izdal Zavod za varstvo kulturne dediščine v okviru projekta Dnevi evropske kulturne dediščine [Prešeren, 2002]. V letih 1999 in 2000 je bila izdelana študija Industrijska arhitektura v Ljubljani od sredine 19. stoletja do konca prve svetovne vojne [Mihelič, 1999–2000]. Obdobje med obema vojnami, s primeri izgradnje prvih povojnih proizvodnih socialističnih kompleksov, je delno predstavljeno v doktorski disertaciji, ki sem jo pripravila leta 2003. Obravnavani so bili le najznačilnejši primeri velikih medvojnih in povojnih gradenj. Ob tem je bilo objavljenih še nekaj krajših študij oziroma člankov, ki so obravnavali posamezne komplekse ali industrijske stavbe.

Produkcija, nastala pozneje, pregledno še ni bila obravnavana, čeprav imamo iz tega časa tudi nekaj teoretičnih razprav in predstavitev projektov v katalogih projektantskih in gradbenih podjetij. Med kompleksnejšimi predstavitevami naj omenim tematsko številko revije AB iz leta 1977, posvečeno industrijski arhitekturi. Leta 1970 je Tine Kurent objavil skripta za predmet Industrijske stavbe, ki jih je v drugi izdaji leta 1980 nadgradil

Slika 1: Med obema vojnama je nastajala industrijska arhitektura, zasnovana praktično brez dekoracije, izhodišče oblikovanja je postala volumetrična kompozicija. Ilustrativen primer so objekti tekstilne tovarne Hutter iz Maribora. Med leti 1926 in 1939 jo je projektiralo in gradilo stavbno podjetje Kifmann. Foto: Sonja Ifko.

Figure 1: In the interwar period, an industrial architecture emerged which was designed with virtually no decoration; the design was based on volumetric composition. The Hutter textile factory in Maribor provides a good example. It was designed and built by the Kifmann construction company between 1926-1939. Photo: Sonja Ifko.

v učbenik. V njem je obravnaval nekaj aktualnih primerov industrijske gradnje v Sloveniji, predvsem pa je pregledno predstavil razvoj v svetovnem merilu. Prvo obsežnejšo študijo o razsežnostih industrializacije v kontekstu urbanizacije slovenskega prostora Razvoj in oblikovanje industrijskih območij in objektov na Slovenskem v 19./20. stoletju pa je leta 1987 pripravil Fedja Košir.

Ob pregledu literature in virov je treba omeniti problematiko dostopa do arhivskih virov, predvsem za dela, nastala v drugi polovici prejšnjega stoletja, ki so bila arhivirana v podjetjih. Starejši materiali so bili namreč preneseni v javne arhive, medtem ko so mlajši viri večinoma ostali v podjetjih in so bili v okviru procesov prestrukturiranja v veliko primerih izgubljeni ali uničeni. Obstajajo pa posamezna podjetja, kjer so za arhivsko gradivo ustrezno poskrbeli, med njimi naj izpostavim tovarno Talum z urejenim arhivom gradbenih načrtov. V takih primerih se je ob analizi obstoječega stanja mogoče natančneje posvečati

tudi razvojnim značilnostim ter procesom preoblikovanja. Stanje na terenu je namreč marsikje že dodobra spremenjeno glede na razmere pred nekaj leti, ko so se intenzivni procesi prestrukturiranja začeli. V tem kontekstu je treba omeniti nujnost relativno hitre izvedbe raziskave, če želimo pripraviti konsistenten pregled nastalega, saj industrijski kompleksi, nastali v 20. stoletju, intenzivno izginjajo in marsikje od njih ni ostalo nič, razen morda naključnih fotografij.

Metoda dela

V primeru obravnave industrijske arhitekture, nastale v 20. stoletju, gre za področje arhitekturne produkcije, ki večinoma še ni evidentirana, zato je bilo v prvi fazi treba pripraviti izhodiščni seznam kompleksov in objektov, ki bi lahko bili razvojno pomembni.

Izbor kompleksov

Širši izbor objektov je bil opravljen na osnovi podatkov evidenc gospodarskih družb, obstoječe literature in preliminarne pregleda stanja na terenu, ki je bil delno opravljen v letu 2006, delno pa prej, v okviru raziskave Varstvo industrijske arhitekturne dediščine v Sloveniji. Seznam še ni dokončen, zato ga na tem mestu ne objavljam. V nadaljevanju pa predstavljam seznam izbora petnajstih kompleksov, ki so bili izbrani za obdelavo v prvi fazi. Vključitev vanj sta pogojevala dva temeljna pogoja; prvi je bil raznolikost vzorca, ki naj obravnava čim bolj heterogeno skupino kompleksov, saj je hkrati to tudi preizkusni vzorec, na osnovi katerega bodo preizkušeni analitični in vrednostni parametri, ki so bili razviti v disertaciji in so bili do sedaj preizkušeni le na nekaj primerih, zasnovani pa so za analizo in vrednotenje tudi starejše industrijske dediščine. Drugi pogoj je bila ogroženost dediščine. Dejstvo je namreč, da območja industrijske dediščine, še posebej tista, nastala v 20. stoletju, niso ustrezno legalno varovana (niso vpisane v register dediščine RS) in jih zato hitro izgubljam, ne da bi jih uspeli vsaj ustrezno evidentirati.

V prvi fazi so bili tako obdelani naslednji kompleksi: Tovarna hranil Kolinska – Tovarna Kolinska, Hidroelektrarna Fala, Tovarna dušika Ruše, Tovarna Rog, Tovarna Eifler, Apnenica Ruše, Termoelektrarna Velenje, Tovarna Inteks, Tovarna Jugočeška, Tovarna Hutter, Hidroelektrarna Mariborski otok, Tovarna Avtomobilov Maribor, Tovarna glinice in aluminija Kidričevo, Tovarna Litostroj, Tovarna Tomos in Tovarna Gorenjska oblačila. Za vsak kompleks v seznamu je zasnovan evidenčni karton z osnovnimi podatki, seznamom arhivskih virov in s posnetki obstoječega stanja. V primerih, kjer so bili v arhivih dosegljivi načrti obstoječega stanja, so tudi ti vključeni v osnovni evidenčni karton.

Parametri evidenčnega kartona

Za celostno obravnavo območij industrijske dediščine je zaradi njihove specifične zasnove nujno interdisciplinarno sodelovanje različnih strokovnjakov, saj omogoča upoštevanje vseh značilnosti, ki ključno razvojno opredelijo posamezni industrijski kompleks. Klasificiramo jih znotraj ene od naslednjih skupin: zgodovinsko-pričevalne, prostorsko-urbanistične,

Slika 2: Objekt obdelovalnice v Litostroju je primer inovativne konstrukcijske zasnove. Obešeno streho na armiranobetonskih zunanjih vešalih je leta 1946 zasnoval Miroslav Gregorič. Foto: Miran Kambič.

Figure 2: The metalworking plant at Litostroj is an example of innovative constructional design. The suspended roof fixed on exterior reinforced concrete brackets was designed in 1946 by Miroslav Gregorič. Photo: Miran Kambič.

Slika 3: Tovarna Gorenjskih oblačila je bila zgrajena leta 1974. Zanj sta avtorja Ciril Oblak in Fedja Klavora prejela nagrado Prešernovega sklada. Foto: Miran Kambič.

Figure 3: Tovarna Gorenjskih oblačil was built in 1974. The designers Ciril Oblak and Fedja Klavora were awarded the Prešeren Fund prize. Photo: Miran Kambič.

stavbno-konstrukcijske in tehnološke značilnosti. Glede na omenjeno raznolikost značilnosti zajema osnovni evidenčni karton za vsak kompleks naslednje podatke.

1. Ime objekta, kompleksa
2. Naslov
3. Tipološka klasifikacija industrijske arhitekturne dediščine
4. Sedanji lastnik
5. Bivša imena podjetja, lastniki in investitorji
6. Tehnološke značilnosti proizvodnje
7. Vrste objektov, glavne značilnosti
8. Energetski viri
9. Transportni sistem
10. Oris značilnosti zgodovine kompleksa
11. Pomembnejši posegi v proizvodnem kompleksu po izgradnji
12. Opis stanja danes
13. Avtorji kompleksa
14. Izvajalci del
15. Arhivski viri in literatura
16. Datum obiska na terenu
17. Oseba za stike
18. Popisovalec

Proces obravnave

Skladno z načeli varstvene metodologije se vsak obravnavani objekt v idealnih razmerah vrednoti trikrat [Pirkovič, 1993]: prvič, ko ga uvrstimo v evidenco kulturne dediščine, drugič, ko ga sistematično komparativno ovrednotimo, tretjič pa, ko se zanj pripravi predlog za izvedbo varstvenih nalog. Kar pomeni, da je sama uvrstitev določenega kompleksa na seznam dediščine že

prva faza vrednotenja.

Kljub nujnosti interdisciplinarnega dela v primeru celostne analize območij industrijske dediščine, je zaradi omejitve finančnih sredstev raziskava omejena le na analizo njenih arhitekturnih in prostorsko urbanističnih značilnosti. Arhitekturno industrijsko dediščino oziroma industrijski kompleks kot osnovno analitično enoto raziskujemo kot prostorsko in stavbno kategorijo na treh nivojih:

1. nivo: analiza industrijskega kompleksa kot celote izpostavi mikrourbanistične značilnosti kompleksa – značilnosti izbora lokacije, funkcionalno morfološko analizo, kompozicijsko razvojne in semantične značilnosti obravnavanih kompleksov.
2. nivo: prostorsko krajinska analiza obravnava kompleks v odnosu do okolja, v katerem je kompleks zgrajen.
3. nivo: analiza posameznih stavb izpostavi arhitekturne značilnosti posameznih objektov in struktur kompleksa – njihove funkcionalne, morfološke in oblikovno-kompozicijske značilnosti.

Analitični parametri

1. nivo: analiza industrijskega kompleksa kot osnovne enote obravnave

Analiza pogojev za izbor lokacije industrijskih kompleksov

Umestitev industrijskih kompleksov v prostor je primarno pogojena s funkcionalnimi pogoji (bližina vode, surovin, virov energije), gospodarskimi, političnimi in socialnimi razmerami. Izbor lokacije opredeli tudi odnos do obstoječih prostorskih struktur in do okolja.

Funkcionalno-morfološka analiza industrijskega kompleksa

Na tem nivoju analize raziskujemo medsebojne odnose funkcionalnega razvoja, organizacije in oblikovanja industrijskih kompleksov. V slovenskem prostoru funkcionalno-morfološki razvoj lahko razdelimo v naslednjih pet sklopov: predindustrijsko obdobje, obdobje nastanka polindustrijskih in prvih industrijskih obratov, obdobje multifunkcionalnih industrijskih kompleksov, obdobje monofunkcionalnih proizvodnih območij in obdobje razvoja socialističnih industrijskih kombinatov.

Kompozicijsko-razvojne značilnosti

Kompozicijsko-razvojne značilnosti opredelimo znotraj ene od naslednjih razvojnih stopenj:

- Svobodne, funkciji podrejene strukture

Zasnove, ki so nastale v tem zgodnjem obdobju razvoja industrializacije, so kompozicijsko svobodne. Spominjajo na funkcionalistične strukture, vendar niso posledica zavestnega sledenja funkcionalističnim principom, ampak predvsem splet naključnega razporejanja, ki pa ga je vsekakor vodila ideja po čim bolj praktični razporeditvi in oblikovanju proizvodnih območij.

- Osnosimetrične zasnove kompozicij

Naslednji nivo predstavlja bolj organizirano industrijsko gradnjo, pri nas neposredno navezano na prihod železnice. Graditi začnejo v takrat vsesplošni maniri neostilnih osnosimetričnih kompozicij, ki so izrazite predvsem pri večjih kompleksih premožnejših investorjev in v podjetjih v državni lasti.

- Funkcionalistične zasnove

V obdobju poprvic svetovni vojni sledimo vedno večjem razmahu odprtih kompozicijskih zasnov, ki utirajo pot prihajajočemu funkcionalizmu. Ta se izrazito razvije po drugi svetovni vojni. Kompozicije so praviloma zasnovane na ortogonalnem rastru, ki ima poudarjeno eno ali več kompozicijskih osi. Te zasnove se pozneje razvijajo in prilagajajo konkretnim razmeram skozi celotno 20. stoletje.

2. nivo: analiza industrijske arhitekturne dediščine kot prostorsko-krajinske vrednote

Ta analiza je dvostopenjska, najprej analiziramo vplive kompleksa na grajeni prostor, na naravno okolje in na oblikovanje identitete prostora. Na drugi stopnji analiziramo le komplekse, ki so del industrijske krajine. Najprej opredelimo tip industrijske krajine, katere del je kompleks, nato pa opredelimo vlogo obravnavanega kompleksa na razvoj krajine.

Analitični parametri prve stopnje:

Vplivi na grajen prostor.

Vplivi na grajen prostor analizirajo odnos do urbanizacije neposredne okolice kot vplive na širše območje. Glede na specifičnosti vsakega raziskovanega primera je v fazi evidentiranja te vplive treba opisati in jih pozneje primerjalno ovrednotiti.

Vplivi na naravno okolje

Odnos industrije do okolja in narave, v kateri se je razvijala, je bil praviloma agresiven. Šele negativne posledice in vplivi

na človekovo zdravje so pripeljali do prvih varstvenih ukrepov, tako na področju zasnove tehnoloških procesov kot pozneje pri umeščanju industrije v prostor. Na tej točki analize je treba opredeliti tiste parametre, s katerimi že lahko spremljamo eventualno načrtno skrb za varovanje naravnega okolja.

Vplivi na oblikovanje identitete prostora

Industrializacija kot globalni svetovni pojav je vplivala na posege v krajino in s tem na oblikovanje prostorske identitete. Treba je opozoriti na več nivojev vplivov, vendar v kontekstu dane raziskave analiziramo le neposredne vplive, ki so nastali zaradi širitve industrijske proizvodnje, gradnje tovarn in razvoja novega segmenta družbe – delavstva in novega načina življenja ter oblikovanja prostora za nove razmere, ki so se razlikovale od razmer, v katerih so živeli ljudje v obdobju pred industrializacijo. Pri raziskovanju vplivov na identiteto prostora je treba analizirati tako negativne kot pozitivne posledice ter jih na stopnji vrednotenja celostno predstaviti.

Analitični parametri druge stopnje:

V primeru, ko je industrijski kompleks na prvi stopnji analize spoznan kot pomemben sooblikovalec kompleksnejšega sistema - industrijske krajine, razvojne značilnosti analiziramo v odnosu do krajine, ki jo je sooblikoval, sicer se analiza konča na tej stopnji.

Analiza te stopnje ugotavlja razvojne značilnosti industrijske krajine in vlogo posameznih kompleksov oziroma manjših industrijskih območij kot sooblikovalcev krajinskega sistema. Analitični parametri se združujejo v tri skupine:

Opredelitev tipa industrijske krajine

Ločimo naslednje strukturne tipe industrijske krajine: rudarsko industrijsko krajino, monokulturno industrijsko krajino, linearno industrijsko krajino in urbano industrijsko krajino, ki je del starejšega urbanega sistema.

Vpliv industrijskega kompleksa na strukturne značilnosti krajine

V tej fazi je na eni strani treba določiti, kako je obravnavani kompleks vplival na obstoječo strukturo industrijske krajine, na drugi pa pokazati, kako je sama struktura krajine vplivala na njegovo oblikovanje. Za oba primera se je treba načelno opredeliti, ali je bil vpliv negativen ali pozitiven.

Analiza vplivov kompleksa na razvoj elementov industrijske krajine

Na tej stopnji analize je treba opredeliti značilnosti in medsebojne vplive vseh elementov, ki oblikujejo industrijsko krajino, katere del je obravnavani kompleks. Ob proizvodnih območjih so to še transportni sistemi, območja bivališč z navezujočimi dejavnostmi itd.

3. nivo: analiza posameznih stavb

Funkcionalna klasifikacija industrijskih stavb

Funkcija je tista temeljna lastnost, ki najbolj neposredno določa zasnovo industrijske arhitekture, zato je funkcionalna tipologija

temeljna tipologija industrijskih objektov. Osnovna delitev jih razvršča na proizvodne, energetske, transportne, skladiščne in poslovne objekte.

Morfološko-tipološka klasifikacija industrijskih stavb

Morfologija stavbe je pri industrijskih objektih neposredno odvisna od funkcije oziroma tipa proizvodnje in seveda od znanja ter pristopa reševanja konstrukcijskih in oblikovalskih vprašanj. Glede na morfologijo delimo stavbe na osnovna tipa: paviljonske – pritlične in večetažne stavbe. Natančnejšo delitev znotraj vsake skupine pa opredelimo glede na izvedbo konstrukcij.

Analiza oblikovnih značilnosti industrijskih stavb

Razvoj oblikovnih značilnosti industrijskih objektov sledi poti racionalizacije in redukcije dekorativnosti. Po posnemanju neostilnih oblikovalskih trendov v 19. stoletju se je v prvi polovici 20. stoletja postopoma uveljavil funkcionalizem in se nato prek formalizma končal. Postmodernistična oblikovna izhodišča zanikajo trende, ki jih je vzpostavil funkcionalizem, in odprejo nove razvojne poti tudi na področju oblikovanja industrijske arhitekture.

Rezultati

Obdelava podatkov prve faze pokaže, da so predlagani parametri, povzeti iz leta 2003 pripravljene raziskave in delno nadgrajeni, analitično ustrezni tudi za obravnavo dediščine, nastale v 20. stoletju. O korenitejših sklepih po obdelavi okoli tretjine predvidenih objektov ne moremo govoriti, saj je večina analiziranih kompleksov nastalih v prvi polovici 20. stoletja in bo pregledna ocena celostno lahko podana po zaključku celotne raziskave.

Za do sedaj pregledani fond lahko rečem, da analiza kompleksov pokaže sledenje svetovnim trendom, še posebej med obema vojnoma, ko so intenzivno gradili velike tekstilne obrate. Njihove zasnove so svobodne, podrejene zahtevam proizvodnih procesov. Enak trend se nadaljuje po vojni, ko kompozicije večjih kompleksov organizirajo vzdolž osrednjih osi, ob katerih se nizajo proizvodni objekti.

Ko govorimo o odnosu industrijskih kompleksov do prostora, v katerem so nastajali, je treba omeniti, da so že na začetku stoletja industrijo vedno locirali praviloma izven mestnih območij, na območjih, ki so v večjih centrih že takrat bila definirana kot industrijska. Pozneje je bilo coniranje dejavnosti obvezni del prostorskega načrtovanja, ki je industrijo usmerjalo na zanjo primerne lokacije. Oblikovanje objektov je razvojno primerljivo z aktualnimi trendi, vendar s časovnim zamikom glede na evropska dogajanja. Do druge svetovne vojne je razvoj vezan na aplikacije različnih konstrukcijskih sistemov, ki so jih po tujih patentih pri nas razvijali domači stavbeniki. Takoj po vojni je nastalo nekaj odmevnih realizacij, predvsem v velikih kombinatih, kot sta bila Litostroj ali Tovarna glinice in aluminija. Tudi oblikovno se je industrijski arhitekturi posvečalo vedno več pozornosti. To je leta 1974 pripeljalo do prve vidnejše nagrade za realizacijo industrijskega kompleksa, ko sta arhitekta Ciril Oblak in Fedja Klavara dobila nagrado Prešernovega sklada za

Tovarno gorenjskih oblačil.

Ob raziskovalnem delu je treba omeniti še drugo plat projekta, ki je bil zasnovan z namenom, da pripomore k uveljavitvi dediščine industrijskih območij, zato je ob svojem teoretičnem delu intenzivno usmerjen tudi v promocijo dediščine in njenega razvojnega potenciala.

V okviru tega sta bili zasnovani dve promocijski akciji, ki se bosta nadaljevali tudi v naslednjih fazah. Gre za oblikovanje spletnega portala, namenjenega promociji industrijske arhitekturne dediščine, in razstavo avtorskih fotografij Mirana Kambiča, ki pripravlja fotodokumentacijo projekta. Razstava fotografij prvih petnajstih kompleksov, vključenih v projekt, je bila decembra 2006 v galeriji Fakultete za arhitekturo.

Spletni portal je zasnovan kot skupek informacij o industrijski arhitekturni dediščini, s predstavitvijo ključnih mednarodnih dokumentov, ki obravnavajo dediščino industrializacije in še posebej arhitekturno dediščino 20. stoletja. Osrednji del predstavitve obsega spletni arhiv, v katerem so predstavljeni obravnavani kompleksi. Vsak je predstavljen z osnovnimi podatki o lokaciji, času nastanka, avtorjih arhitekture in gradbenih konstrukcij, prvotni in obstoječi namenski rabi, statusu dediščine in potencialih, ki jih kompleks ima. Dodani so še fotografsko gradivo in načrti, kjer smo jih uspeli pridobiti. Ob tem je predstavljen tudi nekaj predlogov revitalizacij opuščenih industrijskih območij, ki so nastali v okviru seminarskega dela na Fakulteti za arhitekturo. Rubrika ogrožena dediščina je namenjena predstavljanju aktualnih dogajanj na področju industrijske dediščine. Zasnovana je tako, da omogoča posredovanje mnenj obiskovalcev.

Ključni del projekta je pridobitev fotografij in zasnova fotoarhiva, saj gre za pomemben vir informacij o dediščini. Ob promocijski vlogi je pomen fotografskega materiala predvsem dokumentaren, saj gre za arhitekturo, ki izgublja primarno vlogo in bo v naslednjih letih tako ali drugače spremenjena in v veliko primerih žal najverjetneje izgubljena.

Ob zaključku prve faze raziskave lahko rečem, da je zasnova analitično raziskovalnih parametrov, kljub omejitvam glede interdisciplinarnosti obdelave, dovolj reprezentativna, da izpostavi temeljne razvojne karakteristike industrijske arhitekturne dediščine, ki bodo omogočale nadaljnjo obdelavo večjega števila kompleksov v naslednji fazi in v zaključku projekta njihovo vrednotenje.

Viri in literatura

- AB, Arhitektov bilten, Industrijska arhitektura, št. 34, letnik 1977, Ljubljana.
- Ifko, S., (2003): Varstvo industrijske arhitekturne dediščine v Sloveniji, doktorska disertacija, Ljubljana.
- Košir, F., (1987): Razvoj in oblikovanje industrijskih območij in objektov na Slovenskem v 19./20. stoletju, Univerza Edvarda Kardelja, VTOZD Arhitektura, Ljubljana.
- Kurent, T., (1980): Razvoj industrije in tovarn, Univerza Edvarda Kardelja, VTOZD Arhitektura, Ljubljana.
- Mihelič, B., (1999, 2000): Industrijska arhitektura v Ljubljani od srede 19. stoletja do konca prve svetovne vojne, 1. in 2. del, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Palmer, M., Neaverson, P., (1998): Industrial Archaeology, London.
- Pirkovič, J., (1993): Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, Vestnik, št XI, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Ljubljana.
- Prešeren, D.(ur), (2002): Zgodnja Industrijska arhitektura na Slovenskem, ZVKDS, Ljubljana.